

Bezmiâlem Valide Sultan ve Gureba Hastanesi Vakfiyesi*

Kenan GÖÇER

Sakarya Üniversitesi, Kaynarca Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, kenangocer@sakarya.edu.tr

Öz

Osmanlı Devleti'nde, bugünkü sosyal devlet anlayışına göre devletin görevleri arasında sayılan kamu hizmetlerinin önemli bir bölümü vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür. Maliye ve savunma gibi hizmetler devlet tarafından, bunun dışında kalan geniş alandaki kamu hizmetleri ise vakıflar aracılığı ile yerine getirilmiştir. Vakıflar, ayrıca ekonomik yaşama da önemli katkılar sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde ülkenin her tarafında bulunan hastaneler, hastanelerin gelirleri ve giderleri de vakıflarca karşılanmıştır. Çalışmamıza konu olan ve Bezmiâlem Valide Sultan tarafından İstanbul'da inşa edilen ve vakfedilen Gureba Hastanesi'nin bütün ihtiyaçları vakıf tarafından karşılanmıştır. Fakir ve kimsesiz Müslümanların faydalandığı bu hastanede, yüz binlerce insana teşhis ve tedavi hizmeti sunulmuştur. Çalışma, Osmanlı sağlık sistemi içinde önemli bir yeri olan Gureba Hastanesi Vakfiyesini tahlil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Bezmiâlem, Gureba Hastanesi, Vakfiye, İstanbul.

JEL Sınıflandırma Kodları: N35, N95.

Bezmiâlem Valide Sultan and the Waqfiyya of the Gureba Hospital

Abstract

In the Ottoman State, public services which are considered among the tasks of the state in the today's understanding of social state were being provided by the foundations. Services like finance and defense have been ran by the state and large part of the public service apart from those mentioned have been conducted via foundations. Foundations contributed also to the economic life. The hospitals in the Ottoman State that were all around the country, the income and the cost of the hospitals were all covered by foundations as well. All requirements of Gureba Hospital that subjects to the present study, and that was built and dedicated by Bezmiâlem Valide Sultan in İstanbul were covered the charge by the foundation. In this hospital used by poor and orphan Muslims was served diagnostic and treatment services to hundreds of thousands of people. This study has analyzed the Waqfiyya of the Gureba Hospital having an important place in Ottoman health system.

Keywords: Foundation, Bezmiâlem, the Gureba Hospital, Waqfiyya, İstanbul.

JEL Classification Codes: N35, N95.

* Bu makale, K.Göçer'in "Sosyo-Ekonomik Yönleri İle Bezmiâlem Valide Sultan Vakıf Gurebâ Hastanesi" adlı doktora tezinden kısmen faydalanılarak hazırlanmıştır.

1. Giriş

Valide Sultanlık, Osmanlı tarihinin en ilgi çekici konularından biridir. Gerek Batılı, gerekse Türk yazarlar tarafından bu makamda bulunan kişilerin devlet yönetimine etkileri, otoriteleri ve entrikaları oldukça sık kaleme alınmış bir konudur. Valide Sultan, Osmanlı Devleti'nde hüküm süren padişahın annesinin, sadece oğlunun saltanatı süresince taşıdığı unvandır. Bu unvanın yanı sıra padişah annelerine eski bir deyim olan “mehd-i ulyâ-yı saltanat” da denilmiştir (Uzunçarşılı, 1988, 154; İpşirli, 1999, 146). Devlet protokolünde padişahın annesi, padişah tahta çıktığı zaman hayatta ise protokolün ikinci sırasında yer alırdı. Oğlu öldüğü veya tahttan düştüğü zaman, hâlâ hayatta ise, o da tahttan düşmüş sayılır ve “vâlide-i atîk (eski Valide Sultan)” diye anılıp protokoldeki sırasını kaybederdi (Öztuna, 2006, 18).

Valide Sultanlar oldukça iyi gelir sahibiydiler. Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli kesimlerinden kendilerine verilen paşmaklık denilen has türünden toprak gelirlerinin dışında Darphane'den de belirli miktarda maaş almaktaydılar. Bu gelirlerinin dışında Valide Sultanların yiyecek, içecek ve yakacak tayinleri de bulunmaktaydı. Ayrıca Valide Sultanlara bazı memur atamalarında da belli bir meblağ ödenmekteydi. Yabancı devletlerden ve Osmanlı devlet ricalinden gelen hediyeler de önemli bir yekûn tutmaktaydı. Bu gelirleriyle harem en zenginlerinden biri olan Valide Sultanlar, bazen camii yaptıracak veya Sultan III. Ahmet döneminde olduğu gibi asker tahrir ettirecek kadar servet sahibiydiler (İpşirli, 1999, 147).

Tanzimat öncesinde Osmanlı coğrafyasında sağlık hizmetleri, Yıldırım Bayezid tarafından başlatılan darüşşifalar, vakıflar aracılığıyla yürütülüyordu. Gureba hastanelerinin bir nevi eski adı olan darüşşifalar, kimsesiz muhtaç hastalara hizmet vermek için genelde padişahlar, onların hanımları, kızları, valide sultanlar ve varlıklı kimseler tarafından vakıf hizmeti olarak yaptırılıyordu.

Bir tür yardım kurumu olan vakıflar, zengin ve fakir arasındaki gelir farkını azaltarak toplumsal gelişmede önemli rol üstlenmiştir. Yardım ve dayanışma kurumları, genel anlamda yoksulluğu ortadan kaldırmayı, zenginden fakire gönüllü servet transferini hedefleyen kurumlardır. Vakıflar, İslâm dünyasında ve özel olarak da Osmanlı topraklarında yardım ve dayanışma amacına hizmet eden en önemli kurumlardır. Osmanlı'da beşeri sermayenin en önemli unsuru olan sağlık ve eğitime yönelik harcamaların büyük bir kısmı vakıflar tarafından sağlanmaktaydı (Çizakça, 2006, 21). Valide sultanların yaptırdığı vakıflar, sağlık hizmetlerine yönelik taraflı dikkat çekicidir.

Vakfiyelerden; iktisat, şehir, idari teşkilat, din ve yerleşim tarihleri, tarihi topografya, hâsılı tarihin bütün dallarında elde edilecek bilgilerle, eski Türk toplumlarının iç bünyeleri, farklı sosyal sınıfların iktisadî şartları, hukukî ve sosyal münasebetler tahlil edilebilmektedir. Yine bu belgeler bize, şehirlerin iskân

sistemlerini, yeni mahallelerin teşkilini, muhtelif halk kitlelerine mensup kişilerin temerküz ettikleri noktaları, eşya veya para değerlerini, muhtelif vergilerin mahiyetini, ilmî ve dinî müesseselerin gelişmesini ve sosyal yardım müesseselerini tanıtmaktadırlar (Yediyıldız, 2003, 7).

2. Bezmiâlem Valide Sultanın Hayatı

XIX. Yüzyılın başında dünyaya gelen Bezmiâlem Valide Sultan'ın hayatına dair bilgiler oldukça sınırlı olup doğum yeri ve tarihi, ilk adı ve ailesine dair kesin bilgiler bulunmamaktadır (Öztuna, 1996; Pilehvarian, 2009, 206).¹ Hakkındaki bazı kayıtlardan küçük yaşta esirciler eliyle saraya teslim edilen bir Gürcü kızı olduğu anlaşılmaktadır (Koçu, 1963, 2732; Kasap, 2010, 436).

Bezmiâlem, Osmanlı sarayı harem dairesine küçük yaşta cariyeye olarak getirilmiştir. Osmanlı haremine alınan her cariyeye gibi Bezmiâlem de burada bir eğitimden geçmiş, saray terbiyesi denilen belli bir yöntem dâhilinde yetiştirilmiştir. Küçük yaşından beri sarayda terbiye edilen bu Gürcü kızı, ilk genç kızlık yıllarında Sultan II. Mahmut'un (1808-1839) ikballeri arasına girmiş, daha sonra kadın efendiliğe yükselmiştir. İlk önce üçüncü kadın efendi, 1832-1839 yılları arasında da ikinci kadın efendi olmuştur (Öztuna, 1996, 254).

Bezmiâlem Kadın Efendi'nin yaşadığı bilinen tek çocuğu Abdülmecit'tir. Abdülmecit'ten önce dünyaya gelip de küçük yaşlarda ölen Ahmet, Mehmet ve on üç yaşında ölen Abdülhamit adlarında üç oğlu daha olduğu kayıtlardan öğrenilmektedir. Bezmiâlem, küçük yaşlarda ölen bu üç oğlu için 1843 yılında Sultanahmet'te bugün yerinde olmayan Üçler Çeşmesi'ni yaptırmıştır (Şentürk, 1992, 110).

Bezmiâlem Kadın Efendi, şehzade Abdülmecit'i 25 Nisan 1823 tarihinde dünyaya getirmiştir (Sakaoğlu, 1994, 224).² Böylece Bezmiâlem, 'ikinci kadın'lığa yükselmiş oluyordu. II. Mahmut, tahtına varisi olabilecek bir şehzade doğuran kadınına birçok hediyelerde, ihsanlarda bulunmuştur. Aynı zamanda Bezmiâlem Kadın Efendi, Osmanlı sarayında bir şehzade ve özellikle veliaht annesi olarak büyük bir itibara sahip olmuştur. Gerçekten de Abdülmecit'in doğumu Osmanlı hanedanlığı için oldukça önemli olmuştur. Sultan II. Mahmut'tan önceki iki padişahın hanedan varisi bırakmadan ölmeleri, II. Mahmut'u, şehzadelerinin küçük yaşta ölmeleri nedeniyle Abdülmecit'in doğumuna kadar Osmanlı hanedanlığının tek erkek bireyi olmak gibi tehlikeli bir konumda tutmuştu. Bu nedenle de annesi ve saray mensupları, çok çocuk sahibi olabildiğini gözetmişlerdi (Sakaoğlu, 2000, 483).

Daha genç bir gelinken sarayın yakut ustalarının onun için yaptığı yüzüğünde "Bezmiâlem" yazılı idi. Bu yüzük aynı zamanda onun ilk mührü idi. Bezmiâlem Sultan, oğlu Abdülmecit'in padişah olmasıyla birlikte ikinci bir yüzük yaptırmıştır. Bu yüzükte de: "*Devletlü, iffetlü valde sultan-ı âlişan hazretleri 1255*

[1839]” yazılı idi. Bezmiâlem Sultan’ın üçüncü mühründe yazan üç satırlık beyitte şöyle yazmaktadır (Şentürk, 1992, 112):

*“Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl
Muhammedsiz muhabbetten ne hâsıl
Zuhûrunda Bezm-i âlem oldu vâsıl”*

Bu beyitler aslında “gönlü bol” şeklinde nam salmış bu iyiliksever kadının hayata bakışını da yansıtmaktadır.

Sultan II. Mahmut’un yedi kadın efendisinden ikincisi olan Bezmiâlem Kadın Efendi’nin Osmanlı sarayı haremindedir kendini gösterdiği dönem Valide Sultan olduğu dönemdir (Akgündüz, 2006, 347).³ 1 Temmuz 1839 tarihinde Sultan II. Mahmut’un ölümü üzerine şehzade Abdülmecit (1839-1861) henüz on altı yaşında iken tahta çıkınca Bezmiâlem Kadın Efendi de saray kuralları gereği “mehd-i ülya-yı saltanat”, “Valide Sultan” unvanlarını alarak “devletlü iffetlü Valide Sultan-ı âlişân hazretleri” konumuna yükselmiştir. Böylece Nakşidil Valide Sultan’dan sonra boşalan ve yirmi iki yıl boyunca sahipsiz kalan Valide Sultanlık makamına Bezmiâlem Sultan gelmiştir (Şentürk, 1992, 108; Öztuna, 1996, 254). Bu tarihten sonra da Bezmiâlem Valide Sultan olarak tanınmıştır.

Bezmiâlem Valide Sultan, son dönem Osmanlı sarayının en saygıdeğer Valide Sultanı kabul edilmiştir. Bunda yaptırdığı hayır eserlerinin yanı sıra oğlu Abdülmecit’in ve dört torununun (V. Murat, II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat ve VI. Mehmed Vahideddin) padişah olmalarının da etkisi vardır (Sakaoğlu, 2000, 224).

Bezmiâlem’in Valide Sultan olması ile birlikte saraydaki itibarı da artmış oluyordu. 1 Temmuz 1839 tarihinde II. Mahmut’un ölümü ve Bezmiâlem’in oğlu olan Abdülmecit’in tahta çıkışı neticesinde devlet protokolü de yeniden şekillenmiş oluyordu. Bu tarihten itibaren Bezmiâlem, Osmanlı Devleti içerisinde en itibarlı kadın olma özelliğine sahip oldu. Bu durum onun sadece statüsünü değiştirmekle kalmamış; maaşını da etkilemiş ve önemli gelirler elde etmesini sağlamıştır.

Tanzimat Dönemi (1839-1876) denen ve köklü değişimlerin gündeme geldiği bir dönemde Valide Sultan olan Bezmiâlem, çok genç ve deneyimsiz olan oğlu Abdülmecit’in padişahlığı ile yakından ilgilenmiştir. Padişahın İstanbul’da bulunmadığı zamanlarda devlet işleriyle uğraşmış, gerektiğinde devlet ve hükümet erkânına emirler vermiştir (Deny, 1994, 181; Şentürk, 1992). Valide Sultan hemen bütün hayatı boyunca bu rolünü başarı ile yerine getirmiştir. Padişahın memleket içerisindeki seyahatleri sırasında saray ve devlet işleriyle ilgilendi. Gerektiğinde hükümet ve devlet erkânına emirler verdi ve hatta resmî kabul ve ziyafetler de düzenledi (Şentürk, 1992).

Valide Sultan, oğlunu nasihat ve fikirleriyle dilediğince yönlendirebilmiştir (Freely, 2000, 268). Fakat Bezmiâlem hiçbir zaman oğlu üzerindeki etkisini ve mevkisini kötüye kullanmamıştır. Bu yönüyle Valide Sultan, Osmanlı tarihinde entrikalara karışıp kanunsuzluklara yol açan diğer Valide Sultanlardan ayrılır.

Bezmiâlem Valide Sultan, Osmanlı Devleti'nin çağdaşlaşma hareketlerine hız verdiği bir dönemde Valide Sultanlık yapmıştır. O'nun 14 yıl boyunca idare ettiği saray harem de bu yeniliklerden oldukça çok etkilenmiştir. Bu dönemde, harem giderek Avrupalı yaşam biçimine yaklaşması, dışa dönük yeniliklere öncülük etmeye başlaması buna bağlı olarak lüks ve israf tutkusunun artması, Bezmiâlem'in temsil ettiği yeni harem özellikleri olarak belirginleşti. Abdülmecit'in yapımını başlattığı Dolmabahçe Sarayı'nda mabeyn dairesi ile harem dairesi arasında görkemli bir Valide Sultan dairesine de planda yer verdirilmesi, söz konusu yaklaşımla bağlantılıdır. Ancak, Bezmiâlem, Dolmabahçe Sarayı tamamlanmadan öldüğü için bu daireyi Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Sultan kullanabilmiştir (Sakaoğlu, 2000, 225).

1841 tarihli bir arşiv vesikasından anlaşıldığına göre Bezmiâlem Valide Sultan'ın 4 adet nöbet kayığı bulunmakta idi. Bu kayıklarda 10 denizci çalışıyordu. Bu denizcilerden reisler aylık 150 kuruş maaş alır iken diğer çalışan neferler ise 125 kuruş aylık maaş almaktaydılar (BOA. C. SM. 139/6985).

Bezmiâlem Valide Sultan, yaşadığı dönemde İstanbul'da halktan aşırı saygı görmüş ve sevilmiştir. Sarayda lüks ve israfın arttığı bu dönemde daha çok yaptığı hayırlarla ön plana çıkmıştır. Herkes onu akıllı, tedbirli, onurlu, şefkatli, hayır ve iyilik düşkünü kutlu bir ana olarak görmüştür (Sakaoğlu, 2000, 225). Oğlunun Padişahlığı sırasında devletin kendisine tahsis etmiş olduğu maaş ve diğer gelirlerini fakirleri doyurmak, ihtiyaçlarını gidermek, rahmet ve şükranla anılmasını sağlayacak pek çok hayır eseri yaptırmak yolunda sarf etmiştir. Bu arada tarikat erbabını gözetmeyi, tekke ve dergâhlara büyük ölçüde bağışlarda bulunmayı da ihmal etmemiştir. Bizzat mahalle aralarında dolaşarak fakir ve muhtaçlara yardım elini uzatması, yetim ve kimsesiz kızları evlendirmesi, borcunu ödemeye gücü yetmeyenlere ve hapse düşmüş kimselere çeşitli mali ve nakdi yardımlarda bulunması ince ruhlu, şefkat ve merhamet sahibi bir insan olduğunu gösterir (Şentürk, 1992).

Padişah Abdülmecit de annesinin yardımseverliğinden etkilenmiş ve onun hayırlarını o öldükten sonra da yaşatmaya gayret göstermiştir. Örneğin Dolmabahçe Camii'nin inşası Valide Sultan'ın girişimleriyle o hayatta iken başlamış ancak onun ölümünden sonra 1853 yılında oğlu Abdülmecit tarafından tamamlanmıştır. Valide Sultan ile Sultan Abdülmecit birçok hayırda da birlikte hareket etmişlerdir. 1851 yılında Beylerbeyi Sarayı'nda bir yangın meydana gelmişti. Bu yangından sonra devlet ricali Çırağan Sarayı'na nakil olunmuştu. Bu yangından sonra Padişah ve Valide Sultan için koyunlar kurban edilmiş ve fakirlere dağıtılmıştı (BOA. C. SM. 12/608).

1850 yılında Bezmiâlem Valide Sultan'ın maaşı 450.000 kuruştı (BOA. C. ML. 101/4483). Bezmiâlen Valide Sultan'ın oğlu olan Sultan Abdülmecit dönemine (1839-1861) ait sultan, şehzade ve padişah kadınlarının aylıklarını gösteren bir listeye göre, padişahın kız kardeşi Adile Sultan'ın maaşı 200.000, kızlarının 125.000, kadınlarının maaşları 20.000 iken Valide Sultan olan Bezmiâlem Valide Sultan'ın maaşı 500.000 kuruştı. Bu rakamlardan Valide Sultan'ın gelir düzeyinin oldukça iyi olduğu anlaşılmaktadır (Deny, 1994, 182).

Bezmiâlem Valide Sultan, henüz genç denilebilecek yaşta hastalanmıştı. 1848 yılında hastalığı baş göstermeye başlamıştı. Önemli bir tedavi geçiren Valide Sultan'ın tedavisinde gösterdikleri ehemmiyetten ötürü başhekim İsmail Paşa ve diğer doktorlara imtiyaz nişanı verilmişti (BOA. C. SM. 124/6238 ve 6239).

1850'ye doğru Bezmiâlem Valide Sultan'ın sağlığı yeniden bozulmaya başlamıştı. Annesinin rahatsızlığından dolayı üzüntü içinde olan Abdülmecit, özel doktoru Spitzer'i annesini muayene etmesi için görevlendirmiştir (Uğurlu, 1997, 3-4).⁴

Bezmiâlem Sultan'ın hastalığının ne olduğuna dair kaynaklarda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Sultan Abdülmecit'in doktorundan kendi tedavisinde kullanılan ilaçların annesinin de tedavisinde kullanılmasını istemesinden Bezmiâlem'in akciğerlerinden rahatsız olabileceği tahmin edilmektedir. O dönemde Harem-i Hümayun'da tüberküloz (verem) hastalığının da sık görüldüğü göz önünde bulundurulunca bu tahmin giderek kuvvetlenmektedir (Barış, 2010, 12).⁵

Tüm tedavilere rağmen Bezmiâlem'in hastalığına çare bulunamamıştır. Valide Sultan, 23 Recep 1269/ 3 Mayıs 1853 Pazartesi gecesi saat 1'de vefat etmiştir. Abdülmecit, validesi için büyük bir cenaze töreni tertip ettirmiştir. Abdülmecit böyle büyük bir tören tertipletmenin dışında 79.000 kuruş gibi büyük bir parayı annesinin ruhunu şad etmek için, cariyeye, kalfa, Enderun halkı, hoca, imam ve fakirlere dağıtmıştır (Sakaoğlu, 2000).

Bezmiâlem Valide Sultan öldükten sonra, arşiv vesikalarından anlaşıldığına göre, "Cennet-mekân Bezm-i Âlem Vâlide Sultân Tâbe Serâh Hazretleri" unvanı ile anılmıştır (BOA. HR. MKT. 82/86; BOA. İ. MVL. 321/13690; BOA. EV. D. 15123; BOA. EV. D. 15551; BOA. EV. D. 16049). O, yaptığı ve yaptırdığı hayır eserleriyle adını tarihe mal etmiş bir insandır. Bugün bile bu eserler onun insanlık ve şefkatinin bir timsali olarak hâlâ ayakta durmaktadır.

Valide Sultan'dan günümüze bu hayır eserlerinin yanı sıra kişisel bazı eşyaları da kalmıştır. Yatağı Topkapı Sarayı Müzesi'ndedir. Sedef kakmalı bir çalışma masası, bir tuvalet masası ve sandalyesi, bir kanepesi, iki koltuk, bir mangal, bir saat ve mührü günümüze ulaşan kişisel eşyalarıdır.

3. Bezmiâlem Valide Sultan'ın Vakfiyeleri

Bezmiâlem Valide Sultan, oğlu Abdülmecit'in padişah olmasından sonra Valide Sultanlık unvanını aldığı 1839 yılından ölüm yılı olan 1853 yılına kadar birçok hayrâta imza atmıştır.

Bezmiâlem Valide Sultan, oğlunun saltanatı döneminde başta İstanbul olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde pek çok hayır eseri ve vakıf meydana getirmiş, bunların devamlılığını sağlamak amacıyla da gelir getiren çok sayıda akar bırakmıştır. Bezmiâlem Valide Sultan'ın kurmuş olduğu vakıfların bir kısmı ile bunların akarları hazırlanmış olduğu vakfiyelerde yer almıştır. Bu vakıfnamede belirtilenlerin dışında Valide Sultan'ın daha birçok hayratı vardır. Ayrıca harap olmuş veya tamamen ortadan kalkmış birçok eseri de tamir ve ihya ettirmiştir.

Bezmiâlem Valide Sultan 1256-1269/1840-1853 yılları arasında büyük mal varlığına sahip 15 ayrı vakıf kurmuştur. Bu vakıflara ait vakfiyeler, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (VGM) arşivindeki 634 numaralı vakfiye defterinin 83. Sayfasının 13. Sırasından başlayıp, 126. Sayfanın 27. Sırasına kadar devam etmektedir. Bununla birlikte İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü İsmail Hakkı Konyalı Kütüphanesi'nde 2270 nolu arşiv dosyasında vakfiyenin (Vakfiye) tıpkıbasımı bulunmaktadır.⁶

Saman rengi kâğıt üzerine nesih ile yazılan vakfiyelerin boyu 34 cm, eni 21 cm, kalınlığı ise 5 cm'dir. Vakfiyenin sayfaları 11 satır olarak yazılmıştır. Barok-rokoko karışımı bir üslupta tezhiplenmiş aharlı kâğıda güzel bir nesihle yazılmış vakfiye defterinin tezhipli birinci sayfanın ortasına oğlu Abdülmecit eliyle, "mucebince amel olunup hilafından huzur ve mücanebet oluna" yazmıştır (Vakfiye, 1).

Bezmiâlem Valide Sultan yaptırmış ve ihya ettirmiş olduğu hayır eserlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla gelir getiren çok sayıda emlak ve nukûd-u mevkûfe bırakmıştır. Bunlardan Valide Sultan'ın büyük bir servete sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Bezmiâlem Valide Sultan'ın vakfiyelerinden anlaşıldığı üzere, Valide Sultan kethüdasına vekâlet ve nezaret, onların yakınlarındaki memurlara da mütevellilik vermiştir. Ayrıca vakfiyelerin hayrat ve akârât bakımından çok dikkate değer bir sistemi vardır. Birinci vakfiyeden başlayarak birçok hayrat ve akar sayılmış, elde edilen gelirlerle hayratların bakımının yapılması, artanın da vakfa katılması şart koşulmuştur. Ayrıca birinci vakfiyeden sonra düzenlenen, içinde sadece gelir

kaynaklarına yer verilen diğer on üç vakfiye, tahsis işleri ve şartları bakımından ilk vakfiyeye atıfta bulunmaktadır. Görülüyor ki, Bezmiâlem Valide Sultan'ın vakfiyesinde bir birlik ve bütünlük söz konusudur.

Bezmiâlem Valide Sultan Vakfiyesinde, belirtilen kurallara uymayanlar için bir beddua da yer almaktadır. Buna göre: “Allah'ın rızasına dayanarak hayır maksadıyla sağladığım evkafım ve bu sefer bu vakfiye zeylinde yazılı bulunanlar, ahret gününe kadar şartlarıyla icra oluna. Bu şartların Sultan Abdülmecit devrinde haleldar olması mümkün değilse de herhangi bir devirde, zikredilen evkafımın şartları tebdil ve tahrif edilirse, buna sebep olanlar; kim (ölünün vasiyetini) işittikten sonra onu tebdil ederse vebali onu değiştirenlerin üzerindedir. Şüphesiz ki, Allah hakkıyla işitici ve bildirici (Bakara Suresi, 181) ayetinin ifade ettiği üzere dünya ve ahrette cezaya müstehak olsunlar” ifadesine yer verilmiştir (Vakfiye, 393-394).

Bezmiâlem Valide Sultan vakfiyelerinde yer alan on beş vakfiyenin tarihleri şu şekildedir:

1. 23 Rebiyülevvel 1256 /26.05.1840
2. 21 Cemaziyülevvel 1256 /21.07.1840
3. 15 Rebiyülâhır 1257 / 05.06.1841
4. 17 Rebiyülâhır 1257 /07.06.1841
5. 19 Rebiyülâhır 1257 /09.06.1841
6. 1 Cemaziyülevvel 1257 /21.06.1841
7. 1 Şevval 1257 / 16.11.1841
8. 15 Şaban 1258 /21.09.1842
9. 21 Şaban 1258 /27.09.1842
10. 29 Muharrem 1260 /19.02.1844
11. 7 Rebiyülâhır 1261 /15.04.1845
12. 1 Şaban 1263 / 15.07.1847
13. 1Receb 1265 /24.05.1849
14. 1 Cemaziyülevvel 1267/25.03.1851
15. 10 Şevval 1269/17.07.1853

Yukarıda 12. Sırada, 1 Şaban 1263 (15 Temmuz 1847) tarihli ve makalemizin konusu olan Vakıf Gureba Hastanesi'ne ait vakfiye (Vakfiye), aşağıda gelir ve gider yönleri ile ele alınmaya çalışılacaktır.

4. Gureba Hastanesi Vakfiyesinin Analizi

İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü İsmail Hakkı Konyalı Kütüphanesi'nde 2270 nolu arşiv dosyasında vakfiyenin tıpkıbasımının bulunduğu yukarıda değinmiştik. Bezmiâlem Valide Sultan'ın vakfiyeleri, toplam 435 sayfadan oluşmakta olup, bu vakfiyenin son 35 sayfası vakfedilen 439 kitaptan oluşan kütüphane listesinden oluşmaktadır.

Hastane vakfiyesi, Bezmiâlem Valide Sultan'ın yazdırmış olduğu vakfiyenin 12. zeylinde bulunmaktadır. 1 Şaban 1263/15 Temmuz 1847 tarihini taşıyan bu zeyil, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün arşivinde bulunan 634 no.lu defterin 113 üncü sayfasının 24 üncü sırasında yer almaktadır. Toplam 435 sayfadan ibaret olan vakfiyenin 283 ve 340'ıncı sayfaları arasındaki 58 sayfa, Vakıf Gureba Hastanesi hakkındadır.

Vakfiye incelendiğinde; hastanenin kurulduğu alanın büyüklüğü, nerede, nasıl, ne amaçla kurulduğu ve ne şartla maaşlar tahsis edildiğine dair önemli bilgiler verildikten sonra vakfedilen unsurlar detaylı olarak belirtilmiştir.

Vakfedilen unsurlara dikkatle bakıldığında, söz konusu unsurların dört ana başlıkta ele alınabileceği görülmektedir. Bunlardan ilki, hastane için vakfedilen menkul ve gayrimenkul mal varlığıdır. Bu malvarlığı içinde arsadan tarlaya, çayırdan tatlı su kaynağına, camiden hamama, dükkândan bahçeye, dut ağacından on binlerce kök zeytin ağacı ve zeytinyağı mengenesine, araziden meraya, gölden çiftliğe, evden hanlara, taş ocağından su değirmenine ve üzüm bağlarından adaya varana kadar çok çeşitli ve zengin bir gelir unsuru bulunmaktadır.

İkincisi, hastane yanındaki camide görevlendirilen personel ve personele verilen maaş ve diğer özlük haklarıdır. Hastane için vakfedilen cami ve personeline bağlanan ve şartlı verilen maaş, kadro ve diğer unsurlar şaşırtıcı derecede ayrıntılı ve çeşitlidir. Hastane camisine; vaizden cuma vaizine, hatipten gassala, birinci imamdan ikinci imama, birinci müezzinden ikinci müezzine ve birinci kayyımdan ikinci kayyıma kadar neredeyse her görev için çifter çifter kadro tahsis edilmiştir.

Vakfiyenin konusu olan hastane'nin personeli, üçüncü ana başlığımızı oluşturuyor. Burada, hastaneye vakfedilen gelirler ve cami personeli kadar ayrıntılı bir bilgiye rastlanmıyor. Sadece, hastanenin personel kadro adları ve bazı kadroların da sayısının belirtildiğini göreceğiz.

Dördüncü ve son kısım ise Mekke ve İstanbul'daki bir türbede görevlendirilen az sayıdaki personeli konu alıyor.

4.1. Hastaneye Vakfedilen Mal Varlığı

Vakfiyenin en ayrıntılı ve girift kısmı, hastane için vakfedilen malvarlığıdır. Malvarlığı, menkul ve gayrimenkul varlıklardan oluşmaktadır. Çeşitli şekillerde tasnif edilebilecek sözkonusu varlıkları, tercih ettiğimiz tasnife göre 23 başlıkta ele alabiliriz. Aşağıdaki tabloda (Tablo 1) ele alınan ve hastaneye vakfedilen malvarlığı listesi verilmiştir.

Tabloda (Tablo 1) ilk sırada yer alan ve vakfiyenin konusu olan Hastane'ye ve *hastane* adına, ilk olarak vakfiyenin 288. sayfasında rastlamaktayız. Daha önceki sayfalarda ise hastane yapılması düşünülen yerin tarifi yer almaktadır. Bu yer, tek bir parçadan ibaret olmayıp, çeşitli yerlerin (çayır, arsa, bahçe) satın alınarak birleştirilmesinden meydana gelecektir.

Tablo 1: Bezmiâlem Valide Sultan Vakıflarından Gureba Hastanesine Ait Menkul Ve Gayrimenkul Mal Varlığı

Cinsi	Miktar	Miktar İçeriği	Yer	Vakfiye Sayfası
1 Hastahane	1		Yenibağçe, İstanbul.	286
2 Çayır	1		Yenibağçe (hastane önünde)	313
3 Arsa	81.278 Z. + 3 P.	81.278 Zira arsa ve 3 parça (1 tam, 1 hisseli ve 1 de yarım hisseli) arsa.	İstanbul (Yenibağçe, Galata, Silivri)	
	58.308	Zira	Yenibağçe, İstanbul.	286
	43.661		Yenibağçe, İstanbul.	287
	600		Yenibağçe, İstanbul.	287
	487		Yenibağçe, İstanbul.	287
	13.560		Yenibağçe, İstanbul.	287, 288
	14.880	Zira	Yenibağçe, İstanbul.	288
	Hisseli		Galata deniz kenarı (leb-i derya), İstanbul.	307, 308
	1	Parça	Havass-ı Refia Kazası, Silivri, İstanbul.	307, 308
	8.090	Zira	Makri Hora/Havra Köyü (Bakırköy), İstanbul	315
1/2 hisseli		Galata'ya bağlı Kuruçeşme Köyü, İstanbul	317	
4 Tatlı su (mâ-i leziz)	3	3 Masura	İstanbul, Silivrikapı dışındaki çiftlik	288
5 Cami	1		İstanbul, Yenibağçe, (Hastane yanı)	288
6 Hamam	1		İstanbul, Yenibağçe, (Hastane önü)	289
7 Dükkan	16			
	9		İstanbul, Yenibağçe, (Hastane önü)	289
	4	2 Balıkçı, 1 Enfiyeci, 1 Attar	Arnavut Köy, Galata, İstanbul.	306, 307
	1	Bakkal Dükkan	Terkos, İstanbul.	303
	2		Bergos Köyü, (Rodos adası civarındaki Forni adası?)	309
8 Bahçe	5			
	1	Ağaçlı	Yenibağçe (Cami arkası), İstanbul.	289
	4	Dut ağaçlı, 7,5 evlek, 500 kuruş kira gelirlisi	Gemlik, Bursa	310, 311
9 Zeytin Ağacı	25.241	Toplam (adet)		
	20.987	Birçok bahçede	Edremit ve Kemer-i Edremit Kazaları (Balıkesir, Burhaniye)	289, 290
	2.813			290
	180		Edremit	290, 291
	140		Edremit	291
	423	2 parça: 20+18=38 Dönüm tarla üzeri	Edremit	292, 293
	64		Kemer-i Edremit	294
	69		Kemer-i Edremit	294, 295
	64		Kemer-i Edremit	295
	51		Kemer-i Edremit	295, 296
9 Zeytin Ağacı	39		Kemer-i Edremit	296
	43		Kemer-i Edremit	297
	70		Kemer-i Edremit	297
	15		Kemer-i Edremit	297
	82		Kemer-i Edremit	298
	201		Kemer-i Edremit	299
10 Tarla	45 parçadan fazla			
	Birkaç parça		Balaban burmu, Ormanlı Köyü, Silahdar ağa çayırı, Terkos Köyü	303
	43	1720 kile tohum ekilebilir tarla	Silivri Kapı dışında, Çiftlikte, İstanbul	313, 314
11 Zeytinyağı Mengenesi	32 tam, 31 hisseli			
	30	Tam	Edremit ve Kemer Edremit Kazaları (Balıkesir, Burhaniye)	300
	31	Belirli hisseli	Edremit ve Kemer Edremit Kazaları (Balıkesir, Burhaniye)	300
	1/2 hisseli	1 Kazan, Mengenenin lazım olan diğer parçaları, alet ve edevatları	Edremit Avelar Köyü	300, 301
	1/2 hisseli	1 Kazan, Mengenenin lazım olan diğer parçaları, alet ve edevatları	Edremit Zeytinli Köyü	301
	1	3 Kazan, Mengenenin lazım olan diğer parçaları, alet ve edevatları	Edremit Küre/Göre Köyü	301, 302
12 Arazi	1		Kocaeli Sancağı, Yoros Nahiyesi.	302, 303
13 Mera	1		Terkos kazası, Alacık merası	303
14 Gül	1		Terkos kazası, Alacık merası	303
15 Ev	4			
	1	Günlük 4 akçe kira gelirlisi	Koska, İstanbul	304
	1	Büyük ev, günlük 12 akçe kira gelirlisi	Süleymaniye Camii mahallesi, İstanbul	304, 305
	1	Günlük 6 akçe kira gelirlisi	At meydanı, İstanbul	306
	1	Miştemlatlı, günlük 3 akçe kira gelirlisi	Su yolu köylerinden Bergos köyü, İstanbul	309
16 Kârgir Han	1	160 hissenin 37 hissesi	Süleymaniye Camii mahallesi, İstanbul	305, 306
	3			
17 Çiftlik	1	Yıllık 25 kuruş kira gelirlisi	Varna kazası, Eğridere köyü	309, 310
	1		Silivrikapı dışında, İstanbul	312, 313
	1	(390,5 + 27,5 dönüm= 418 Dönüm=Toplam 66 Kit'a tarla, 1 han, 1 kahvehane, 1 kasap, 1 nalband, 1 ekmek fırını ve 8090 zira ("Arsa" kısmında geçen) arsa	Makri Hora/Havra Köyü (Bakırköy), İstanbul	315, 316, 317
18 Taş Ocağı	1	2500 zira arsa, samanlık ve avluyla pek çok sayıda ev	Varna kazası, Eğridere köyü	309, 310
19 Su Değirmeni	1	2 taşlı	Gemlik kazası, Bursa	310, 311
20 Bağ (üzüm)	6			
	1	6 dönüm	Makri Hora/Havra Köyü (Bakırköy), İstanbul	315
	5		Galata'ya bağlı Kuruçeşme köyü	317
21 Kârgir Kömür mağazası	1	2 parça arsa üzerinde		317
22 Ada	1	180 parça arazi içinde: zeytin ve harnup (keçiboyunu/harûb) ağaçları, 20 dönümün 6 dönümü üzüm bağı, 60 adet incir (yemiş), 15 adet badem, 30 adet zeytin, 2 adet limon, 6 adet seftali, 3 adet zerdali ve 18 çoban odalı, 100 kuruş yıllık kira gelirlisi	Rodos adası civarında, Forni (Hurşidler) adası	308, 309
	1			
23 Bağdat eyalati ve Trabzon iskelesi geliri	4 yük 14 bin 847 kuruş veya 414.847 kuruş		Hastane giderleri için	335

Kaynak: Bezmiâlem Valide Sultan, Vakfiyeler, 15 Vakfiye 1256-1269/1840-1853, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi: 634 numaralı Vakfiye Defteri 83. Sayfa 13. Sıra - 126. S. 27. Sıra.

Nakkaşpaşa arsası halk arasında *Yenibağçe Çayırı* olarak anılmakta idi (Yıldırım, 2013, 23). Söz konusu arsanın üç tarafı Baltacı odaları denen evlerle; dördüncü tarafı ise Ebubekir Paşa Bostanı ve ana yol ile çevrilidir. Hastane, Baltacı odaları, Ebubekir Paşa Bostanı ve ana yolun ortasına, 58.308 zira⁷ arsaya ilaveten 14.880 zira arsa üzerine yapılacaktır.

Söz konusu 58.308 ziralık arsa; 43.661, 600, 487 ve 13.560 ziralık dört ayrı arsa parçasından oluşmaktadır. 58.308 ziralık arsa; 43.661 ziralık arsa sahibi Sultan III. Mustafa Han Vakfı'na yıllık 200 kuruş; 600 ziralık arsa sahibi Keyvanzâde, Zeynep Kadın ve Helvacıbaşı İskender Ağa Vakfı'na yıllık toplam 6 kuruş; 487 ziralık arsa sahibi Mustafa Ağa Vakfı'na yıllık 6 kuruş kira bedeli ödemek suretiyle elde edilmiştir. Hastane, 58.308 zira arsa içinde yer alan 13.560 ziralık arsa ile bu arsanın karşısındaki 14.880 ziralık arsa için Sultan Bayezid Hân-ı Veli Vakfı'na yıllık 424 kuruş kira bedeli ödenerek elde edilen yerler üzerine yapılacaktır.

Tablo 1'in 2. sırasında yer alan *çayır*, Vakfiye'nin 313. sayfasında, hastane önünde olarak ayrıca belirtilmiştir. Miktarı konusunda vakfiyede herhangi bir bilgi olmaması dikkat çekicidir. Hastane arsalarından bağımsız olarak ve vakfiyenin ileriki sayfalarında *çayır*dan bahsedilmiş olması, onun, adı geçen arsalarından başka bir yerde olduğu kanaatini güçlendirmektedir.

Tablomuzun 3. sırasındaki *arsa*, 6 ayrı ana parçadan oluşmaktadır. Bunlar; 58.308 zira, 14.880 zira, hisseli, 1 parça, 8.090 zira, yarım (1/2) hisseli arsalar. Ana parçaları oluşturan parçalarla birlikte bütün arsalar, 9 parçadan ibarettir. 58.308 ve 14.880 ziralık arsalarından yukarıda ayrıntılarıyla bahsedilmişti. Bundan başka 4 ayrı parçalık arsa daha bulunmaktadır. Bunlardan da kısaca bahsedilmesinde fayda var.

Arsaların bahsedilmeyen dört parçasından biri hisseli, biri yarım hisseli, biri 8.090 zira ve son parçası da hissesiz ve fakat miktarı bilinmeyen bir arsadır. Bunlardan hisseli olan arsa, Galata'ya bağlı Arnavutköy'de deniz kenarındadır. Etrafı Mahmut Ağa, Yako, Yahudi Musi ve Saltana'dan satın alınan dükkânlar, bir tarafı ana yol, bir tarafı Hristiyan İzmaride ve Sava'nın müşterek arsaları ile çevrilidir.

Yarım hisseli olan arsa, Galata'ya bağlı Kuruçeşme Köyü'nün Sarraf Burnu mahallesindeki Sultan Bayezid Hân-ı Veli Vakfı'na yıllık 23 kuruş 15 para kira bedeli (mukataa takdiri) ödenerek elde edilmiştir. İçinde 5 parça bağ bulunmaktadır. 8.090 ziralık arsa, Bakırköy'de (Makri Hora/Havra Köyü) Kâtip Efendi Çiftliği'nin zeminidir. Çiftlikte han, kahvehane, nalbant ve ekmek fırını da olup, *çiftlik* bahsinde ayrıca anlatılacaktır.

Arsalardan son bahsedeceğimiz kısım, hissesiz fakat miktarı bilinmeyen 1 parça arsadır. Havass-ı Refia Kazası'na bağlı Silivri Nahiyesi'ne tabi Şehtoros

Köyü'ndeki gayrimüslim Yanako oğlu Leygüri'den satın alınıp, iki tarafı ev ve diğer iki tarafı da ana yol ile çevrili, günlük 2 akçe kira gelirli arsadır.

Arsaları tekrar toparlayacak olursak; hastanenin içinde yer aldığı 58.308 ve ayrıca 14.880 ziralık arsaya ilaveten Bakırköy'deki 8.090 ziralık arsayı topladığımızda, 81.278 ziralık miktarı belirli olan arsaya ulaşıyoruz. Bir de, miktarı belirli olmayan arsalar var ki, bunlar da; 1 tam, 1 yarım hisseli ve 1 de sadece hisseli olduğu belirtilen 3 parça arsadır. Hastanenin üzerine inşa edileceği arsa ve çayır içindeki müştemilata 1 cami, 9 dükkân, 1 hamam ve 1 adet 3 masuralık⁸ tatlı su da (mâ-i lezîz) dâhildir.

Tatlı su, su kanal yolları üzerinde; cami, hastanenin hemen sol bitişiğinde; hamam ve 9 dükkân ise hastanenin ön tarafındadır. Ancak vakfiyede geçen dükkân sayısı, 16'dır. Diğer 7 dükkânın 4'ü, yukarıda hisseli arsa bahsinde geçen Galata'ya bağlı Arnavutköy'de, deniz kenarındadır (leb-i derya). Etrafı Mahmut Ağa, Yako, Yahudi Musi ve Saltana'dan satın alınan dükkânlar, bir tarafı ana yol, bir tarafı Hıristiyan İzmaride ve Sava'nın ortak arsaları ile çevrili ve hisseli bu arsanın içinde 2'si balıkçı, 1'i attar/aktar ve diğeri de enfiyeci dükkânı olan 4 dükkân bulunmaktadır.

Son 3 dükkândan biri; Terkos Kazası'nda Maliye hazinesinden 200 kese akçeye kullanım hakkı satın alınmış göl (Terkos) ve mera gibi yerler içindeki bakkal dükkânıdır. Son üç dükkândan ikisi ise Forni adasındadır. Adanın yerini tarif etmek gerekirse, Akdeniz adalarından Rodos adası civarında, İstanköy adasına tabi Patnos adası arkasında, Hurşidler diye de bilinen Forni adası olarak meşhur, etrafı set duvarlarla çevrili küçük bir Akdeniz adasıdır. Vakfiyede, hastaneye vakfedilen yerler arasında bu ada da bulunmakta olup, ada bahsinde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Tablomuzun (Tablo 1) 8 inci sırasında *bahçe* yer almaktadır. Bahçe olarak 2 ayrı yerde toplam 5 parça bahçe bulunmakta olup bunlardan ilki, hastane camisinin hemen arkasındaki bahçedir. Miktarı belirtilmeyen bahçenin, hastane için vakfedilen arsanın bahçeli bir kısmı olabileceğini akla getirmektedir. Diğer 4 parçalı bahçe ise Gemlik Kazası'nda (Bursa) Hanaltı diye bilinen yerdir. Yer, Avrupa tüccarından Dimitri'nin oğlu Yorgi'den satın alınmıştır. Bu yerin bir tarafı dere, bir tarafı Yorgaki bahçesi, bir tarafı Hristodoli bahçesi ve dördüncü tarafı ana yol ile çevrili yıllık yaklaşık 500 kuruş kira gelirli, 7,5 evleklik⁹ 4 parçadan oluşan, dut ağaçları ile dolu bir bahçedir.

Vakfiyenin dikkat çekici gelir unsurlarından biri de, Edremit ve Kemer-i Edremit kazalarında 15 ayrı parçadan oluşan, toplam 25.241 adet zeytin ağacıdır. Maliye hazinesinden alınan temlik ile 3.509 kese 50 kuruşa satın alınmış 20.987 ve 2.813 adet zeytin ağaçları, ilk sırayı almaktadır. Fakat 20.987 adet zeytin ağacı, doğaldır ki ayrı ayrı bahçelerdeki zeytin ağaçlarının toplamıdır.

Zeytin ağacı bahsindeki üçüncü sırayı, Edremit kazası köylerinden Göre/Küre köyü sınırları içindeki 180 adet zeytin ağacı oluşturmaktadır. Söz konusu zeytinlik, Mustafa Raşit Efendi ibn-i Mehmet Emin'den 15.000 kuruşa resmî belge ile (bâ hüccet-i şer'iyye) satın alınmıştır. Zeytinliğin bir tarafı Şeyhoğlu zeytinliği, bir tarafı Sarı Mustafa zeytinliği, bir tarafı Hacı Arif zeytinliği ve dördüncü tarafı da Çeşmeci Vakfı zeytinliği ile çevrilidir.

Zeytin ağacı bahsindeki dördüncü sırayı, Edremit kazası köylerinden Göre/Küre köyü sınırları içindeki Ilıca hamamı yakınlarındaki gayrimüslim Foti ibn-i Kostanti'den 11.500 kuruşa resmî belge ile satın alınmış 140 adet zeytin ağacı oluşturmaktadır. Söz konusu zeytinliğin bir tarafı Bezmiâlem'in kendi zeytinliği, bir tarafı Hacı Hüseyin zeytinliği, bir tarafı çay ve dördüncü tarafı da anayol ile çevrilidir.

Bu bahisteki beşinci sırayı, yine Edremit kazası köylerinden Zeytinli köyü sınırları içindeki Beş Çınar mahallesindeki, 20 ve 18 dönümlük iki ayrı parçadan oluşan 423 adet zeytin ağacı oluşturmaktadır. 20 dönümlük zeytin bahçesinin tasarrufu, Mustafa bin Osman adlı kişiden 1.500 kuruşa, borç senedi ile satın alınmıştır. Zeytin bahçesinin bir tarafı Yörük Mezarlığı, bir tarafı Orta harmanlar, bir tarafı Çoban Mehmet tarlası ve dördüncü tarafı ana yol ile çevrilidir. 18 dönümlük zeytin bahçesinin tasarrufu, gayrimüslim Kominac oğlu Nikola adlı kişiden 2.300 kuruşa, satın alınmıştır. 18 dönümlük zeytin bahçesi ise bir tarafı Kasap Kanber, bir tarafı Şerif Ağa oğlu, bir tarafı Çoban Nikola ve dördüncü tarafı Musa oğlu Ahmet'in milkleri ile çevrilidir.

Zeytin ağacı bahsindeki altıncı sırayı, Kemer-i Edremit kazası köylerinden Pelit köyü sınırları içindeki Karaağaçlı Pınarı mahallesinde bulunan 64 ağaçlı zeytin bahçesi oluşturmaktadır. Bahçe, Kundakçızâde Mustafa Ağa ve kardeşi Halil Ağa ibn-i Hüseyin'den 27.500 kuruşa resmî belge ile satın alınmış/vakfa temlik edilmiştir. Söz konusu zeytinliğin bir tarafı dere, iki tarafı Kemer Ağası oğlu Ahmet Ağa zeytinliği ve dördüncü tarafı da anayol ile çevrilidir.

Yine Kemer-i Edremit kazası köylerinden Pelit köyü sınırları içindeki Ilıca mahallesinde bulunan 69 ağaçlı zeytin bahçesi oluşturmaktadır. Esiroğlu zeytinliği olarak bilinen yerin bir tarafı kuru dere, bir tarafı Alemzâde Vakfı zeytinliği ve kuru dere, bir tarafı Kemerli Emir Osmanzâde İbrahim Ağa'nın eşinin zeytinliği ve dördüncü tarafı da anayol ile çevrilidir.

Zeytin ağacı bahsindeki 9. sırayı, Kemer-i Edremit kazası köylerinden Pelit köyü sınırları içindeki Derebağı mahallesinde bulunan 51 ağaçlı zeytin bahçesi oluşturmaktadır. Dayızâde malı olarak bilinen zeytinliğin bir tarafı kuru dere, bir tarafı Köle oğlu milki, bir tarafı dere, bir tarafı Burunsuzoğlu Hacı Hasan zeytinliği ve bir tarafı da Arnavudoğlu Necip zeytinliği ile çevrilidir.

Zeytinlik etrafındaki yerlerden birinin sahibinin bir köle oğlu olması dikkat çekicidir. Osmanlı devleti padişahının eşinin kullandığı zeytinlik (mülk) ile bir köle veya köle oğlunun tasarrufta bulunduğu yerin, çok rahatlıkla yan yana gelebildiğini görebiliyoruz.

Zeytin ağacı bahsindeki 10. sırayı, Kemer-i Edremit kazası köylerinden Pelit köyü sınırları içindeki Halil Ağa deresi mahallesinde bulunan 39 ağaçlı zeytin bahçesi oluşturmaktadır. Söz konusu zeytinliğin bir tarafı Bezmiâlem'in Kara Zeytinlik olarak bilinen zeytinliği, bir tarafı Emir Osman Ağa zade İbrahim Ağa'nın eşinin zeytinliği, bir tarafı Şerif Mustafa Paşa zeytinliği ve bir tarafı da gayrimüslim Bakkal Şeytanoğulları Vasil ve Penayod'un zeytinliğiyle çevrilidir.

Zeytin ağacı bahsindeki 11. sırayı, Kemer-i Edremit kazası köylerinden Pelit köyü sınırları içindeki Halil Ağa deresi mahallesinde bulunan 43 ağaçlı zeytin bahçesi oluşturmaktadır. Söz konusu zeytinliğin bir tarafı Ali Hoca oğlu Mehmet zeytinliği, bir tarafı Emir Osman Ağazade İbrahim Ağa'nın eşinin zeytinliği, bir tarafı Kara Osmanzade Ömer Efendi Vakfı zeytinliği ve bir tarafı da Köleoğlu Hacı Mehmet zeytinliğiyle çevrilidir. Zeytinlik etrafındaki yerlerden birinin sahibinin bir köle oğlu olması, yine karşımıza çıkıyor. Bu durum, köle ve çocuklarının mülk sahipliğinin ender rastlanan bir olay olmadığını düşündürüyor.

Zeytin ağacı bahsindeki 12. sırayı, Kemer-i Edremit kazası köylerinden Pelit köyü sınırları içindeki Karakulak'da, Davut Bağı mahallesinde bulunan 70 ağaçlı zeytin bahçesi oluşturmaktadır. Söz konusu zeytinliğin bir tarafı Emir Osman Ağazade İbrahim Ağa zeytinliği, bir tarafı Abidoğlu zevcesi Ümmü Gülsüm Hatun zeytinliği, bir tarafı orman ve bir tarafı da ana yol ile çevrilidir. Yine aynı bölgede, farklı bahçelerde toplam 15 zeytin ağacı bulunmaktadır.

Zeytin ağacı bahsindeki 14. sırayı, Kemer-i Edremit kazası köylerinden Pelit köyü sınırları içindeki Köylüce denilen yerde bulunan 82 ağaçlı zeytin bahçesi oluşturmaktadır. Bahçe, Hacı Ahmed Ağa ibn-i Abdullah'tan 6.150 kuruşa resmî belge ile satın alınmıştır. Söz konusu zeytinliğin bir tarafı Köylüoğlu Mehmet zeytinliği, bir tarafı Edremitli Çakır Ağaoğlu Mehmet Ağa'nın zeytinliği, bir tarafı Peştemalcıoğlu zeytinliği ve dördüncü tarafı da anayol ile çevrilidir.

Zeytin ağacı bahsindeki 15. ve son sırayı, Kemer-i Edremit kazası köylerinden Taylı ili köyü sınırları içindeki Çakıllı denilen yerde bulunan 201 ağaçlı zeytin bahçesi oluşturmaktadır. Bahçe, Hacı Hasan'dan 750 kuruşa satın alınmıştır. Söz konusu zeytinliğin bir tarafı Eyüpoğlu Mehmet, bir tarafı Feyzullah, bir tarafı Mehmet Ali ve dördüncü tarafı da Âyanoğlu Ahmet milkleri ile çevrili olup, hastaneye vakfedilen toplam zeytin ağacı sayısı 25.241 olarak kayıtlıdır.

Tablo 1'de, gelir unsurlarından tarlanın, İstanbul'da iki ayrı yerde olduğu görülür. Birisi, Terkos kazasındaki birkaç parça tarladır. Diğeri de, Silivrikapı dışındaki

çiftlik içindeki 43 parça tarladır. Terkos kazasındaki tarlalar; Balaban burnu Ormanlı ve Terkos köylerinde olup, her iki köyde de birkaç tarla yer almaktadır.

43 parça tarla ise İstanbul Silivrikapı dışındaki çeşitli vakıflara (Dârüssaâde eski ağası merhum Beşir Ağa Vakfı, Sultan Osman Han Camii Vakfı ve Sultan Bayezid Han-ı Veli Vakfı) ait çiftliklerde bulunmakta olup, söz konusu tarlaların toplam 1.720 kile¹⁰ tohum ekilip biçilecek kapasitesi bulunmaktadır.

Hastaneye vakfedilen gelir unsurlarından bir tanesi de zeytinyağı çıkarma aleti olan zeytinyağı mengesidir. Zeytinyağı mengeleri, ayrıntılı olarak Tablo 1'de 11. sırada görülmektedir. Mengelerin tamamı, zeytin ağaçlarının bulunduğu yöre olan Edremit-Kemer-i Edremit kazalarında. Buralarda 32 tam, 31 hisseli zeytinyağı mengesi bulunmaktadır. Söz konusu mengelerden 30 adedi tam, 31 adedi hisseli mengeler Maliye hazinesinden 400 kese akçeye satın alınmıştır.

Yine Edremit kazası Avcılar köyünde; bir tarafı Bezmiâlem'in kendi mengesi, bir tarafı Dimitri'nin bahçesi, geriye kalan iki tarafı ana yol ile çevrili Dimitri oğlu Filbus'a ait bir mengenin yarı hissesi 7.500 kuruşa senetle satın alınmıştır. Söz konusu mengene içinde 1 kazan, mengenin lazım olan diğer parçaları, alet ve edevatları bulunmaktadır.

Yine Edremit kazası Zeytinli köyünde; bir tarafı yine Bezmiâlem'in kendi mengesi, bir tarafı Andon'un bahçesi, geriye kalan iki tarafı ana yol ile çevrili Andon oğlu Sutri'ye ait bir mengenin yarı hissesi 7.500 kuruşa senetle satın alınmıştır. Söz konusu mengene içinde 1 kazan, mengenin lazım olan diğer parçaları, alet ve edevatları bulunmaktadır.

Yine Edremit kazası Göre/Küre köyünde; bir tarafı Bahçıvan oğlu Mehmet'in tarlası, bir tarafı Yorgi'nin mağazası, geriye kalan iki tarafı ana yol ile çevrili Hacı Ali Bey ibn-i Mustafa ve'l-Hac Mehmet Ağa ibn-i el-Hac Mustafa'ya ait bir mengene 16.052,5 kuruşa senetle satın alınmıştır. Söz konusu mengene içinde 3 kazan, mengenin lazım olan diğer parçaları, alet ve edevatları bulunmaktadır.

Hastane gelir unsurlarından arazi, Tablo 1'de 12. sırada yer almaktadır. Vakfedilen arazi, Kocaili sancağı Yoros nahiyesinde Avcı Kuru diye bilinen devlet arazisi olup, Bezmiâlem'in hastane vakfına tahsis edilmiştir.

Hastaneye gelir olarak vakfedilen unsurlardan biri de göl ve meradır. Tablo 1'de 13 ve 14. sırada bulunan söz konusu yerler, yine padişahın mülkiyetinde¹¹ olup, 200 kese akçeye tasarrufu satın alınmıştır. Adı geçen mera Alacık Merası, göl ise Terkos Gölü'dür.

Vakfiye'de, hastaneye irili ufaklı 4 ev vakfedildiğini görüyoruz. Tablo 1'de 15. sırada bulunan söz konusu evlerin ilki, Abdullah kızı Dürr-i Sezâ Hanım'ın sarayıdır. Bezmiâlem'in, İstanbul'da Koska yakınlarında Kızıltaş Mahallesi'nde

bulunan Abdullah kızı Dürr-i Sezâ Hanım'ın sarayını, vakfedilmiş nakitlerinden 7.000 kuruşa, gelire dönüştürülmesi şartıyla satın alarak hastaneye vakfettiğini görüyoruz. Günlük 4 akçe kira geliri söz konusu evin (saray) bir tarafı Âişe Hatun, bir tarafı Şerife Hatun, bir tarafı Halil adlı kişinin evleri ve dördüncü tarafı ana yol ile çevrilidir.

Evlerin ikincisi, Süleymaniye Camii mahallesindedir. Mehmed Fuad Efendi ve Hatice Hanım'ın evi, yine vakfedilmiş nakitlerinden 15.000 kuruşa satın alınmıştır. Günlük kira geliri 12 akçeye yaklaşan söz konusu büyük evin bir tarafı özel yol ile Süleymaniye Camii Şerifi Vakfı'ndan Said Muhib Efendi tasarrufunda olan bahçe, bir tarafı Bozdoğan Kemerli caddesi olarak bilinen ana yol, bir tarafı Akif Efendi'nin tasarrufunda olan Gümrükçü Osman Paşa Vakfı'na ait konak ve dördüncü tarafı ana yol ile çevrilidir.

Evlerin üçüncüsü, At Meydanı yakınlarında Feyroz Ağa mahallesindedir. Yine Bezmiâlem'in vakfedilmiş nakitlerinden 6.000 kuruş karşılığında Seyyid Mustafa Saib Efendi'den satın alınmıştır. Söz konusu evin bir tarafı merhume hazinekar Cevri Usta Mektebi, diğer üç tarafı ana yol ile çevrili olup, günlük kira geliri 6 akçeye yaklaşmaktadır.

Vakfedilen evlerden sonuncusu, suyolu köylerinden Bergos Köyü'nde bulunan Metro'nun çocuğu Hüzmüz'den 6.000 kuruşa satın alınan bir evdir. Evin bir tarafı Karakaşoğlu Kostandi, bir tarafı Valbaroğlu Tanaş'ın evleri, diğer tarafı Yanko'nun avlusu, diğer tarafı ana yol ile çevrili olup, günlük kira geliri 3 akçeye yaklaşan müstemilatlı bir evdir.

Vakfiyede bazı gelir unsurlarının tamamı değil de, bir miktarının hissesi ile vakfedildiğini görmekteyiz. Kârgir Han, hastane için böyle bir gelir unsurudur. Tablo 1'de on altıncı sırada bulunan han, Bedr-i Kamer Hanım ibnet-i Abdullah veya Âişe Sarayı olarak da bilinmekte olup, Süleymaniye Camii Şerifi mahallesinde, kahveci dükkânının yakınındadır. Bezmiâlem'in daha önce diğer gelir kalemleri için yaptığı gibi, söz konusu hanın 160 hissesinin 37 hissesini, vakfetmiş olduğu nakitlerden 5.000 kuruşa satın alarak hastaneye vakfettiğini görüyoruz.

Pek zengin bir gelir bağlanan hastane için, 3 adet çiftliğin de vakfedildiğini görüyoruz. Çiftliklerin bir tanesi, bugünkü İstanbul ili sınırları dışında, Rumeli ili, Varna kazasının Eğridere köyü civarlarındaki Dükkân Taşlığı olarak bilinen yerdedir. Osman Ağa bin Ahmet'ten satın alınan ve yıllık 25 kuruş kira geliri olan çiftliğin içinde, 2.500 zira arsalı taş ocağı, pek çok ev, samanlık, avlu ve gerekli her türlü müstemilat bulunmaktadır.

Çiftliklerden ikincisi, İstanbul Silivri Kapı dışında, Şeyh Nizâmeddin hazretlerinin türbesi civarında bulunan Cihanoğlu çiftliğidir. Çiftlik, Dârüssaadeti's-Şerife eski ağası merhum Beşir Ağa Vakfı'ndan 80 kuruş kira gelir ile müstemilata sahiptir.

Üç çiftlikten sonuncusu ise Makri Hora/Havra köyündeki (Bakırköy) Katib Efendi çiftliğidir. Çiftlik, Sultan Bayezid Han-ı Veli Vakfı'na 258 kuruş ve yine Sultan Bayezid Han-ı Veli Vakfı'na yıllık 37,5 kuruş kira gelir ile zengin bir müştemilata sahiptir. Bünyesinde 1 han, 1 kahvehane, 1 kasap, 1 nalbant dükkânı, 1 ekmek fırını, 8.090 zira arsa, 6 dönüm miktarında bir üzüm bağı, 33 ayrı parçada 430 kile tohum ekilip ziraat yapılacak arazi, 28 parçada 390,5 dönüm tarla, 5 parçada 27,5 dönüm tarla bulunmaktadır.

Hastaneye, Gemlik Kazası'nda (Bursa) Hanaltı diye bilinen yerde bir de, 2 taşlı bir su değirmeni vakfedilmiştir. Tablo 1'de 18. sırada yer alan su değirmeni, yukarıda bahçe kısmında geçen yerdeki 7,5 evleklik 4 parçadan oluşan dut bahçesinin içinde bulunmaktadır. İstanbul için un öğüten değirmenler, başkentte güçlü akışa sahip akarsular olmadığı için (Faroqhi, 2010, s. 85), İzmit çevresinde, daha doğrusu İstanbul'un yakın çevresinde yoğunlaşmaktaydı. Bu yüzden hastaneye, İstanbul dışında bir değirmenin vakfedilmesi zorunluluk derecesinde görülmelidir.

Galata'ya bağlı Kuruçeşme Köyü'nün Sarraf Burnu mahallindeki yarım hisseli arsada 5 parça bağ bulunduğunu, arsa bahsinde konu etmiştik. Yukarıdaki tablomuzun 19. sırasında belirtilen bir başka gelir unsuru da, kârgir kömür mağazasıdır. Söz konusu mağaza, aynı mahalde, üzerinde başka bir binanın da bulunduğu 2 parça arsa içinde yer almaktadır.

Vakfiyede en ilginç gelir unsuru, hiş kuşkusuz adadır. Tablomuzun son sıralarında yer alan ada, Akdeniz'de Rodos Adası civarlarında, İstanköy Adası'na tabi Patnos Adası'nın alt bölgelerindeki Hurşidler, diğer bir adıyla Forni Adası'dır. Yıllık 100 kuruş kira geliri olan ve etrafi set duvarlarla çevrili ada, çeşitli meyve ağaçları ile doludur. İçinde zeytin ve keçiboynuzu ağaçları bulunan 180 parça arazinin yanında 20 dönüm bir arazi daha vardır. 20 dönümlük arazi içinde de; 6 dönümü üzüm bağı, 60 adet incir (yemiş), 15 adet badem, 30 adet zeytin, 2 adet limon, 6 adet şeftali, 3 adet zerdali ağacı ve 18 adet çoban odası bulunmaktadır.

Tablomuzun son kısmında, hastaneye gelir olarak bahsi geçen ilk ve tek kalem olan nakit paralar gelir. Vakfiyenin de son sayfalarında bulunan nakit paralar, Bağdat Eyaleti Geliri fazlasından yıllık 700 kese ve kullanıcılardan (mutasarrıf) maliyece el çektirilerek, Trabzon İskelesi Gümrüğü ve bağlı mukataa gelirlerinin 1/6'i olan 39.847 kuruş ki, Bağdat geliri ile toplam 4 yük 14 bin 847 / 414.847 kuruş (Yazıcı, 2012, s.124) , Maliye hazinesi tarafından hastaneye gelir olarak aktarılmıştır.

4.2. Hastane Yanındaki Cami Görevlileri

Hastanede yatmakta olan hastalar, hasta sahipleri, ziyaretçiler, hastanede çalışan hekimler ile diğer görevlilerin namazlarını eda etmeleri amacıyla hastane binasının kuzey batı köşesinde bir de cami vakfedilmiştir.

Vakfiyede, söz konusu camide kimlerin görevlendirileceği, görevlerinin ne olacağı, tahsis edilen maaş ve hakların hangi şartlar altında devam edeceği, aşağıdaki tabloda (Tablo 2) ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

Cami için on adet kadro tahsis edilmişti. Kadroların bazıları atama, bazıları da sadece belirli bir ücret karşılığında görevlendirme idi. Cami için tahsis edilen kadro ve görevler şunlardır: Vâiz, hatip, imam, müezzin, kayyım ve gassal.

Hatip ve gassal hariç diğer kadroların sayısı çifttir. Vakfiyede, 318 ve 332 inci sayfalar arasında bahsi geçen cami kadroları, görevlendirilenleri, bunların görevleri, maaş ve diğer özlük haklarını ve söz konusu görevlerin hangi şartlar altında devam edeceğine dair hususları, sırasıyla incelemekte fayda var.

Bezmiâlem Valide Sultan, hastane bitişiğinde yaptırdığı bu camiye Selâtn-i i'zâm (büyük sultanlar tarafından yapılan) camilerinde olduğu gibi bir Cuma vâizi tayin olunmasını kararlaştırmıştı. Selâtn-i i'zâm camiileri vâizlerinden seçilecek birinin görevine eklenecek olan vâizlik, bir kadro olmayıp, görevlendirme şeklinde düşünülmüştür. Şeyhülislâm, ehlinden ve erbabından birini seçerek belirlenecek olan Cuma vâizinin görevi, her Cuma namazından sonra camide hazır bulunan cemaate vaaz ve nasihat etmektir. Bu hizmete karşılık aylığı 30 kuruştur. İlâveten, 20 kuruş da fodula (gıda) bedeli olmak üzere toplam ücret 50 kuruş olarak kararlaştırılmıştır.

Camiye, ek olarak bir vâiz daha tayin edilmiştir. Bu vâizlik de bir kadro olmayıp, tamamen görevlendirme şeklindedir. Sözkonusu görevlendirme, Şeyh Ebûbekir Efendi'ye şart koşulmuş olup, vefatı halinde ehil ve erbabına verilmesi kararlaştırılmıştı. Tablo 2'de, ikinci sırada yer alan vâizin görevi, her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri, cami cemaatine vaaz ve nasihatte bulunmakla beraber, bir de Kadı İyaz'ın *Şifâ-i Şerif* adlı Hz. Muhammed'i anlatan kitabını okuyacaklardı. Vaaz hizmetine karşılık aylığı 60 kuruş, *Şifâ-i Şerif* kitabını okuma hizmeti 30 kuruştur. İlâveten, 60 kuruş da fodula (gıda) bedeli olmak üzere toplam ücreti 150 kuruş olarak kararlaştırılmıştır.

**Tablo 2: Bezmiâlem Valide Sultan Vakıflarından Gureba Hastanesi
Vakfiyesindeki Cami Görevlileri**

Sıra	Unvanı	(Aylık Kuruş)				Görevi	Vakfiye Sayfası
		Vazife Maaşı	Şatlı Ücret	Fodule Bedeli	Toplam Maaş		
1	Cuma Vaizi	30		20	50	Her Cuma, Cuma namazından sonra cemaate vaaz ve nasihat etmek	318, 319
2	Vaiz	60	30	60	150	Her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri, cami cemaatine, vaaz ve nasihat ilaveten <i>Şifa-i Şerif</i> okumak.	319, 320
3	Hatip	50	40	30	120	Her Cuma hutbe okumak, sermahfil ve serdevirhan ve her sene iki bayram namazından önce vaaz ve nasihat ve iki bayram arefesi ve mübarek gecelerde camide korunan Hazreti Muhammed'in sakalının açılış ve salavat duasını okuma, cemaati ziyaret ettirme, bu konuda vaz verme ve sakalın korunmasını sağlamak.	321, 322, 323
4	1. İmam	60	70	30	160	Her biri birer gece ve birer gün imamlık hizmetini nöbetleşe yapmak, Yasin, Feth, Mülk ve Nebe' sürelerini ve bir cüz okumak, kütüphane koruyuculuğu (güvenlik) yapmak, nöbet esnasında vefat eden/edecek hastalar olur ise hastanede onlara istiğfar çekirtmek, 2 kelime-i şehâdeti çekirtmek, vefat edenlerin cenazelerini yıkamak, gömmek ve telkin vermek.	324, 325,
5	2. İmam	60	70	30	160		326 327
6	1. Müezzin	35	45	20	100	Naat, Temcid, Salâ okuyuculuğu, Devirhanlık, minâre kandillerinin yakılması, hatip seccadesi ve minber örtüsünün temizlenmesi ve cenazede su dökme hizmeti.	327, 328,
7	2. Müezzin	35	45	20	100		329
8	1. Kayyım	40	40	20	100	Cami içindeki iki büyük mumun ve dışındaki (avlu) kandillerin yakılması, kapıcılık (bevvalık), cami halılarının kaldırılıp havalandırılarak temizlenmesi, tuvalet ve avlunun temizlenmesi, mihrap ve minber seccadesinin korunması, ölü yıkama ve diğer ölüm hizmetlerinin yapılması.	329, 330,
9	2. Kayyım	40	40	20	100		331
10	Gassal				100	Birinci ve ikinci imam, birinci ve ikinci müezzin, birinci ve ikinci kayyımdan her biri, hastanenin açılış ile birlikte, cenaze suyu ve ölü yıkama işlerini yapmaktan geri durur veya yapmak istemezlerse, bağımsız olarak yeni bir Gassallık (ölü yıkayıcısı) kadrosu ihdas edilecektir.	331, 332

Kaynak: Bezmiâlem Valide Sultan, Vakfiyeler, 15 Vakfiye 1256-1269/1840-1853, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi: 634 numaralı Vakfiye Defteri 83. Sayfa 13. Sıra - 126. S.27. Sıra.

Tablonun üçüncü sırasında *hatip* yer almaktadır. Hatibin görevleri arasında her Cuma, Cuma hutbesini okumak, müezzin mahfelinin baş kişisi olmak, camide sürekli Kur'an okuyanların başı olmak, her sene iki bayram namazından önce cemaate vaaz ve nasihatte bulunmak, yine iki bayram arifesinde ve mübarek gecelerde Hz. Muhammed'in sakal-ı şeriflerinin açılış ve salavat¹² duasını okumak, sakal-ı şerifi korumak ve ziyarete gelenlerin camiye düzenli bir şekilde

ziyaret etmesini sağlamak ve sakal-ı şerif ziyareti esnasında camide vaaz vermek bulunmaktadır. Hutbe hizmetine karşılık aylığı 50 kuruş, fodula (gıda) bedeli 30 kuruş ve diğer hizmetlerin yapılması şartına karşılık 40 kuruş ile birlikte toplam ücreti 120 kuruş olarak kararlaştırılmıştır. Yapılması halinde 40 kuruş tahsis edilen diğer hizmetlerin; 10 kuruşu bayram namazları vaazı için, 10 kuruşu müezzin mahfelinde bulunma ve camide sürekli Kur'an okuyanların başı olmak için ve 20 kuruşu da sakal-ı şerifi açma hizmeti içindir.

Vakfiyede çift kadro olarak tayin edilenlerin biri imam kadrosudur. Tablo 2'de, 4 ve 5 inci sırada yer alan Birinci İmam ve İkinci İmam kadrolarının görevleri ortaktır. Hastanedeki nöbetleri, sırasıyla bir gün birinci imam, diğer gün ikinci imamın yapması şeklindedir. Her iki imam da; Yâsin, Fetih, Mülk ve Nebe' sûrelerini okuyup, cüz-hanlık¹³ yapacaklardır. Hastanedeki nöbetleri esnasında, belirtilerden dolayı vefat edeceği tahmin edilen hastanın yanında oturarak, istiğfar çekmelerini¹⁴ ve kelime-i şahadeteyni¹⁵ hatırlatmaları ve söylemelerine yardımcı olmaları da, görevleri arasındadır. Ayrıca, vefat edenlerin cenazelerini usûlü üzere yıkayıp defnettikten sonra telkin¹⁶ de vereceklerdir.

Birinci imamın ikinci imamdan farklı olan tek görevi, kütüphane koruyuculuğudur. İkinci imamın birinci imamdan farklı olan tek görevi ise muvakkitlik (namaz vakitlerini hesaplama). İmamların maaşı ve diğer hakları aynıdır. Her iki imamın imamlık görevi 60 kuruş, Yâsin sûresi okuyuculuğu (Yâsin-hanlık) 10 kuruş, Mülk sûresi okuyuculuğu (Mülk-hanlık) 10 kuruş, Fetih sûresi okuyuculuğu (Fetih-hanlık) 10 kuruş, Nebe' sûresi okuyuculuğu (Nebe'-hanlık) 10 kuruş, cüz-hanlık 5 kuruş, kütüphane koruyuculuğu 15 kuruş, ölü yıkayıcılığı (gassallık) 10 kuruş ve fodula (gıda) bedeli 30 kuruş olmak üzere imamların her biri, toplam 160 kuruş maaş alacaklardı. Kütüphane koruyuculuğu bedeli, caminin o yıllar için hatırı sayılır bir kitaba sahip olduğunu göstermektedir.

Vakfiyede, imamların her birinin görevlerini yapmaması veya görevlerinde eksiklik olması halleri için de bazı bilgiler ve yönlendirmeler bulunmaktadır. İmamlardan görevlerini yapmayan veya eksik yapanların imamlık görevinin kendilerinden alınarak ehil olan başkasına verilmesi kararlaştırılmıştı. Birinci imamın vefat etmesi halinde, hiyerarşik olarak ikinci imam birinci imamın görevini yürütecektir. Boşalan ikinci imamlık görevinin de, vefat eden birinci imamın, imamlık görevini yürütecek ehliyetinde büyük oğlu varsa o, imamlık görevini yürütecek ehliyetinde büyük oğlu yoksa küçük oğluna verilecektir. İkinci imamlığa atanan küçük oğlun bu görevi yürüteceği yaşa (buluş çağı) gelene kadar, yerine vekâleten bir nâib bakacaktır. İkinci imamlık maaşının 1/3'ü küçük çocuğa, 2/3'si ise nâibe verilecektir. Eğer ölen imamın, hiç çocuğu yok veya imamlık görevini yapmaya ehil çocuğu yok ise imamlık kadrosu, hak eden başka birine verilecektir. Fakat, imamlık kadrosunu hak eden ehil kişi bu kadroyu, kendi isteğiyle bırakamayacak ve başkasına da devredemeyecektir.

Camiye tayin edilecek çift kadrolardan biri de müezzinlik kadrosudur. Birinci ve ikinci müezzin olarak tayin olunan müezzinlerin maaşı ve diğer hakları toplamda aynı olup 100 kuruştur. Müezzinlerin görevi ve göreve karşılık aldıkları maaşlar şöyledir: Müezzinlik maaşı 35 kuruş, Naat okuyuculuğu¹⁷ (naathanlık) 5 kuruş, Temcid¹⁸ ve Salâ okuyuculuğu¹⁹ (salâhanlık) 5 kuruş, Devirhanlık²⁰ 10 kuruş, minâre kandillerinin yakılması 10 kuruş, hatip seccadesi ve minber örtüsünün temizlenmesi 5 kuruş, cenazede su dökme hizmetleri 10 kuruş, fodula (gıda) bedeli 20 kuruş olup, her iki müezzinliğin her birinin toplam maaşı 100 kuruştur.

Birinci ve ikinci müezzinlerin görevlerini yapmaması, eksik yapması ve ölmeleri halinde izlenecek yol, imamlıkta izlenecek yolun, yukarıda anlatıldığı gibi aynıdır.

Camiye tayin edilecek çift kadrolardan sonuncusu, kayımlık kadrosudur. Birinci ve ikinci kayyım olarak tayin olunan kayyımların maaşı ve diğer hakları toplamda aynı olup, müezzinlerin maaşı ile aynıdır (100 kuruş). Kayımlık maaşı 40 kuruş olup kayyımların görevleri ve hizmet ücretleri şöyledir: Cami içindeki iki büyük mumun ve dışındaki (avlu) kandillerin yakılması 10 kuruş, kapıcılık (bevvalık) 5 kuruş, cami halılarının kaldırılıp havalandırılarak temizlenmesi 5 kuruş, tuvalet ve avlunun temizlenmesi 5 kuruş, mihrap ve minber seccadesinin korunması 5 kuruş, ölü yıkama ve diğer ölüm hizmetlerinin yapılması da 10 kuruştur. Her biri için fodula bedeli 20 kuruş olup, toplam maaşları 100 kuruş olarak tayin edilmiştir. Kayyımlar kusursuz hizmet edecekler, bu hizmetleri terk veya hizmetlerde bir eksiklik olursa görev bunlardan alınarak, silsile yoluyla ikincisine veya o da yoksa hak eden başka birine verilecekti.

Tüm cami görevlilerinin maaşları, Zilkade'nin (11 inci ay) başından itibaren tahsis edilecek olsa da, adları geçen birinci ve ikinci imam, birinci ve ikinci müezzin, birinci ve ikinci kayyımdan her biri, hastanenin açılışı ile birlikte, cenaze suyu ve ölü yıkama işlerini yapmaktan geri durur veya yapmak istemezlerse, bağımsız olarak yeni bir *Gassallık* (ölü yıkayıcısı) kadrosu ihdas edilecektir. Bu durumda, yukarıda adı geçen her bir kadronun maaşından 10'ar kuruş indirilecektir. İmamların yeni maaşı 150 kuruş, müezzin ve kayyımların yeni maaşı da 90 kuruş olacaktır. Yeni ihdas edilen gassalin maaşı ise 100 kuruş olarak belirlenecektir.

4.3. Hastaneye Tahsis Edilen Görevliler

Vakfiyede, hastaneye tahsis edilen gelirler (akârat) ve hastane yanında yaptırılan cami personelleri ve personel maaşları ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Vakfiyenin geri kalan 334 ve 338 inci sayfaları arasında, hastanede görev yapacak personellere yer verilmiştir. Fakat hastanede görev yapacak personellere, cami personellerinde olduğu kadar ayrıntıya girilmediği görülmektedir. Vakfiyede, hastane personellerinin maaşına yer verilmemiştir. Hastanede kaç doktor, cerrah, eczacı veya kâtip kadrosu var, vakfiyeden anlaşılmamaktadır.

Fakat aynı vakfiyede kaç hizmetçinin, kapıcının, aşçının, meydancı ve berberin çalışacağı nefer sayısı olarak belirtilmektedir.

Aşağıdaki tabloda, hastane için tahsis edilen kadrolardan müdür, katip, doktor, cerrah, eczacı, sülükçü²¹, havenzen, müvezzi', elbise emanetçisi, satınalmacı, elbise emanetçi yardımcısı ve başhizmetlinin kaç kişi olduğu belirtilmemektedir. Tablonun sonunda yer alan *hastanenin diğer lazım olanları* ibaresi de, ilerde hastaneye lazım olabilecek personelin düşünüldüğüne işaret etmektedir. Diğer hastane çalışanlarının kaç personel olacağı belirtilmiştir. Bunlar; 24 hademe, 6 meydancı, 5 aşçı, 1 berber ve 2 kapıcıdır.

Tablo 3: Bezmiâlem Valide Sultan Vakıflarından Gureba Hastanesine Ait Vakfiyedeki Görevli Personel

Sıra	Unvanı	Görevli Sayısı	Vakfiye sayfası
1	Müdür		334, 335, 336, 337, 338
2	Katip(ler) (ketebe)		
3	Doktorlar (etibbâ)		
4	Cerrahlar (cerrâhîn)		
5	Eczacılar (eczâciyân)		
6	Sülükçü		
7	Havenzen		
8	Müvezzi'		
9	Elbise Emanetçisi (Nazırı)		
10	Satınalmacı (Vekilharç)		
11	Elbise Emanetçi Yrd. (Elbise Yamağı)		
12	Başhizmetli (Serhademe)		
13	Hademe	24	
14	Meydancı	6	
15	Aşçı	5	
16	Berber	1	
17	Kapıcı (Bevvâbîn)	2	
	Hastanenin diğer lazım olanları		

Kaynak: Bezmiâlem Valide Sultan, Vakfiyeler, 15 Vakfiye 1256-1269/1840-1853, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi: 634 numaralı Vakfiye Defteri 83. Sayfa 13. Sıra - 126. S.27. Sıra.

4.4. Kutsal Yerler İçin Görevlendirilenler

Vakfiyede, 332 ve 334 üncü sayfalar arasında kutsal yerlerin de düşünüldüğünü görmekteyiz. Aşağıda tabloda (Tablo 4) Mekke'de her gün, özellikle hac mevsiminde Safa ve Merve arasındaki yerlerin gece-gündüz süpürülmesi için 4 süpürgecinin (ferrâş) görevlendirilmesi de, vakfedilenler arasındadır. Aylıklarının 10 kuruş olması kararlaştırılmış olan süpürgecilerin, daha sonra verilen görev için, diğer görevlerini ihmal etme ihtimaline karşı, maaşlarının Cidde Valisi olan Paşa'dan 20 kuruşa çıkartılması, süpürgecilerin üzerindeki diğer görevlerinin alınmasını salık vermiştir.

Kutsal yerlerde görevlendirilen ve vakfiyede görev yerleri belirtilen diğer bir kadro da, türbedârlardır. Vakfiyede, türbedârların sayısı belirtilmezken, görev yeri ve maaşına yer verilmiştir. İstanbul'da Eğrikapı içinde, Tekfur Sarayı yakınlarında bulunan Battal Gazizâde

Tablo 4: Bezmiâlem Valide Sultan Vakıflarından Gureba Hastanesi Vakfiyesinde Kutsal Yerler İçin Görevlendirilenler

Sıra	Unvanı	Maaş (Kr.) Aylık	Görevli Sayısı	Görevi	Vakfiye sayfası
1	Süpürgeci (Ferrâş)	10	4	Mekke'de, Müslüman hacıların Safa ile Merve arasında yürüyüş (sa'y) yaptıkları yolun her gün ve özellikle hacc mevsiminde gece-gündüz temizlenmesi.	332, 333, 334
2	Türbedar(lar)	20			334

Kaynak: Bezmiâlem Valide Sultan, Vakfiyeler, 15 Vakfiye 1256-1269/1840-1853, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi: 634 numaralı Vakfiye Defteri 83. Sayfa 13. Sıra - 126. S. 27. Sıra.

Beşir Gazi türbesinde, türbedar olanlara, 1 Recep 1261 (6 Temmuz 1845) tarihinden itibaren aylık 20 kuruş maaş bağlanmıştır.

Öyle anlaşılıyor ki, türbedarlar zaten türbedarlık yapıyorlardı. Fakat Bezmiâlem sayesinde, adı geçen yerde türbedarlık yapanlara maaş bağlanmış oldu. Ancak vakfiyeden, adı geçen türbede kaç türbedar olduğuna dair bir kayıt çıkarılamıyor.

5. Sonuç

Osmanlı döneminde sağlık hizmetleri, vakıf olarak oluşturulmuş kurumlar aracılığıyla sunulmuştur. Bazı sağlık kurumları dışında kalan tüm hastaneler vakıf statüsünde hayata geçirilmiştir.

Hastanelerin ve sağlık örgütlerinin yurt çapına dağılması 1840'dan sonra başlar. İlk açılan hastanelere Gureba Hastanesi adı verilmiştir. Askerî hastalar için askerî hastaneler uygulaması varken, 19. yüzyılın ikinci yarısında sivil hastalar için de hızla Gureba hastaneleri açılmıştır. Gureba hastanelerinin bir nevi eski adı olan darüşşifalar, kimsesiz muhtaç hastalara hizmet vermek için genelde padişahlar, onların hanımları, kızları, valide sultanlar ve varlıklı kimseler tarafından yaptırılıyordu.

Sultan II. Mahmut'un yedi kadın efendisinden ikincisi olan Bezmiâlem, 1 Temmuz 1839 tarihinde Sultan II. Mahmut'un ölümü üzerine şehzade Abdülmecit (1839-1861) henüz on altı yaşında iken tahta çıkınca, "Valide Sultan" unvanını alarak Nakşidil Valide Sultan'dan sonra boşalan ve yirmi iki yıl boyunca sahipsiz

kalan Valide Sultanlık makamına Bezmiâlem Sultan gelmiştir. Bu tarihten sonra da Bezmiâlem Valide Sultan olarak tanınmıştır.

Bezmiâlem'in hastane için hazırladığı vakfiye, çok ayrıntılı ve zengin bir gelir içeriğine sahiptir. Vakfedilen unsurlara dikkatle bakıldığında, söz konusu unsurların dört ana başlıkta ele alınabileceği görülmektedir. Bunlardan ilki, hastane için vakfedilen menkul ve gayrimenkul mal varlığıdır. Bu malvarlığı içinde arsadan tarlaya, çayırdan tatlı su kaynağına, camiden hamama, dükkândan bahçeye, dut ağacından on binlerce kök zeytin ağacı ve zeytinyağı mengenesine, araziden meraya, gölden çiftliğe, evden hanlara, taş ocağından su değirmenine ve üzüm bağlarından adaya varana kadar zengin bir gelir unsuru bulunmaktadır. Hastane yanındaki cami de hastaneye vakfedilmiş ve cami görevlileri de maaşlarına varıncaya kadar ayrıntılı olarak vakfiyede yerini almıştır.

Gureba Hastanesinde, hastalara moral vermek üzere hastane camii imamlarının görevlendirilmesi dikkat çekmektedir. Günümüzde bu hizmet, yaygın din hizmeti kapsamında müftülüklerce görevlendirilen din hizmetleri görevlileri tarafından yürütülmektedir.

Gureba Hastanesi, 1847 yılı Mart ayında hizmete açılmış ve bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı, *T.C. Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi* adı ile hizmete devam etmektedir. Hastaneden üniversiteye dönüşen vakıf kuruluşunun, vakfiyede adı ve sınırları belirtilen yerlerin, zeytinliklerin, adanın ve işletmelerin birçoğunun tapusunun hâlâ elde edilememesi, ele alınması gereken sorunların başında yer almaktadır. Adı geçen üniversitenin gelişip, kendi ayakları üzerinde durur hale gelebilmesi için vakfiyede geçen menkul ve gayrimenkullerin (ada ve göl dahil) tapuları bulunarak gelir getirebilir durumda olması elzem görünmektedir.

Gayrimüslim cemaat vakıf mülklerinin iadesinin söz konusu olduğu bir ortamda, Bezmiâlem'in Gureba Hastanesi Vakfının, herhangi bir engelle karşılaştığı düşünülemez. Bu çerçevede hastanenin yapacağı ilk iş, vakfiyede sıralanan vakıf mallarının, T.C. Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi bütçesinin taşınmazlarına dâhil edilmesini sağlamak amacıyla Başbakanlık, vakıf, tapu, maliye ve malî hizmetler uzmanı ve müfettişlerinden oluşan bir komisyonun bir an önce kurulmasının sağlanmasıdır.

Kaynakça

- Akgündüz, A. (2006). *İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Alderson, A.D. (1988). *Osmanlı Hanedanının Yapısı* (S. Severcan, Çev.), İstanbul: İz Yayıncılık.

- Ayverdi, İ. (2011a). Devirhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, I, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 701-701.
- Ayverdi, İ. (2011b). Na't-han", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, II, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat,2311-2311.
- Ayverdi, İ. (2011c). Salâ", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, III, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2685-2686.
- Barış, Y.İ. (2010). Tüberküloz Tarihi, *Klinik Gelişim*, 23(3), 8-13.
- Çakır, B. (2003). *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul: Kitabevi.
- Çizakça, M. (2006). Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları, *Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet*, İstanbul: TÜSEV Yayınları, 2006.
- Eraslan, S. (2007). *Osmanlı Sarayında Kadın Sultanlar*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Faroqhi, S. (2010). *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı* (E.S. Özcan, Çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Freely, J. (2000). *Osmanlı Sarayı* (A. Çetiner, Çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İnalçık, H. (1996). *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İpşirli, M. (1999). Osmanlı Devlet Teşkilatı, *Osmanlı Devleti Tarihi* (E. İhsanoğlu, Ed.), I, İstanbul: Zaman Yayınları.
- Kara Pilehvarian, N. (2009). İstanbul'da Son Şifahane İlk Hastane Yenibahçe Gureba-i Müslimin Hastanesi - The Last Şifahane and First Hospital in İstanbul The Gureba al Muslimin Hospital in Yenibahçe, *Karşılıksız Hizmetim Muhteşem Abideleri İstanbul Şifahaneleri Magnificent Structures of Philanthropy The Şifahanes of İstanbul*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 193-206.
- Kasap, M. (2010). *Osmanlı Gürcüleri*, İstanbul: Gürcistan Dostluk Derneği Yayınları.
- Koçu, R.E. (1963). Bezm-i Alem Valide Sultan, *İstanbul Ansiklopedisi*, VI, İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, 2732-2733.

- Öztuna, Y. (1996). *Devletler ve Hânedanlar Türkiye 1074-1990*, II, Ankara: TTK Basımevi.
- Öztuna, Y. (2006). *Osmanlı Devleti Tarihi Medeniyet Tarihi*, II, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sakaoğlu, N. (1994). Bezmiâlem Valide Sultan, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayınları, 224-225.
- Sakaoğlu, N. (2000). *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Sezikli, U. (2011). Temcîd, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları, 410-411.
- Şentürk, M.H. (1992). Bezmiâlem Valide Sultan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları, 108-113.
- Uğurlu, M.C. (1997). 14 Mart Tıp Bayramı'nın Düşündürdükleri, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 50(1), 1-5.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara: TTK Basımevi.
- Yazıcı, M. (2012). 1851 Meğri Depremi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 114-129.
- Yediyıldız, B. (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara: TTK Basımevi.
- Yıldırım, N. (2013). *Gureba Hastanesi'nden Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi'ne*, İstanbul: Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi.

Arşiv Belgeleri

- BOA. C. ML. 101/4483.
- BOA. C. SM. 12/608.
- BOA. C. SM. 124/6238.
- BOA. C. SM. 124/6239.
- BOA. C. SM. 139/6985.
- BOA. EV. D. 15123.

BOA. EV. D. 15551.

BOA. EV. D. 16049.

BOA. HR. MKT. 82/86.

BOA. İ. MVL. 321/13690.

Vakfiye-ler, Bezmiâlem Valide Sultan, 15 Vakfiye 1256-1269/1840-1853,
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi: 634 Numaralı Vakfiye Defteri, 83. Sayfa
13. Sıra - 126. Sayfa 27. Sıra.

Notlar

Not 1. Kaynaklarda Bezmiâlem'in doğum tarihi olarak, kesin olmamakla birlikte 1807 ve 1809 tarihleri ön plana çıkmaktadır.

Not 2. Bezmiâlem'in bilinen tek çocuğu olan Abdülmecit'i 25 Nisan 1823 tarihinde doğurması hasebiyle bu tarihte yaşının 18-25 yaşları arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bu itibarla düşünüldüğünde Bezmiâlem'in doğum tarihinin 1805 veya sonrası bir tarihte olabileceği sonucu doğabilmektedir (Sakaoğlu, 1994, 224).

Not 3. II. Mahmut'un haremde Bezmiâlem Valide Sultan ile birlikte 13 kadını bulunmaktaydı. Bunlar: Bezm-i Alev Valide Sultan İkinci Kadın Efendi, Pertev-niyâl Valide Sultan Beşinci Kadın Efendi, Nâciye Pertev-Piyâle Nev-fidân Baş Kadın Efendi, Âli-cenâb Baş Kadın Efendi, Fatma Baş Kadın Efendi, Âşûb-i Can İkinci Kadın Efendi, Hâciye Hoş-yâr İkinci Kadın Efendi, Nurtâb Dördüncü Kadın Efendi, Misl-i Nâ-yâb İkinci Kadın Efendi, Perviz-Felek Dördüncü Kadın Efendi, Vuslat Üçüncü Kadın Efendi, Zer-nigâr Üçüncü Kadın Efendi, Ebr-i Reftâr İkinci Kadın Efendi. Bkz. Akgündüz (2006, 347)

Not 4. Tıp öğretimimizin modernizasyonunda görev alan yabancı hekimlerden olan Avusturyalı Dr. Sigmund Spitzer (1813-1895), 1839 yılında İstanbul'a geldi. 1841'den itibaren, "Tıbbiye-i Şahane"de anatomi dersi vermeye başladı. 1844 yılında muallim-i evvel oldu. Sultan Abdülmecit'in ağır bir hastalığını başarıyla tedavi etmesi üzerine 1845 yılında saray hekimi olarak atandı. Saray entrikalarından bıkararak Avusturya'ya dönmek istediğinde Sultan Abdülmecit, onu Viyana Sefaretimizin müsteşarlığına 1850 yılında atadı. 1857 yılında padişah Abdülmecit hastalanınca, İstanbul'a gelen Dr. Spitzer, tekrar tedavi etmeyi başardı ve Napoli şehbenderimiz olarak atandı. 1861 yılında Abdülmecit'in ölümü üzerine Dr. Spitzer, Osmanlı İmparatorluğu hizmetinden çıktı ve yaşamını Avrupa'da sürdürdü (Uğurlu, 1997, 3-4).

Not 5. "Tüberkülozdan ölen II. Mahmut'un yerine tahta geçen Abdülmecit'in haremde bulunan 18 kadınının yarısından fazlasında tüberküloz vardır. Bunlar, II. Abdülhamit'in annesi Trimüjgan, Düzdüdidil, Mahitap, Nuketseza, Nesrin, Navermisal; Sultan 5. Mehmet'in annesi Gülcemal, Vahdettin'in annesi Gülüstü ve V. Murat'ın annesi Şefkefza isimli kadınlardır." Bkz. Barış (2010, 12).

Not 6. Bezmiâlem Valide Sultan Vakfiyesi'ni basmak için Vakıflar Genel Müdürlüğü karar almış ve bu çalışmayı yapma görevi İbrahim Hakkı Konyalı'ya verilmişti. Çalışmalarına başladığı sırada Konyalı trafik kazası geçirdiği için yaptığı çalışma yarıda kalmıştır. Aynen neşredilecek olan Vakfiyenin 13 sayfalık kısmını çevirmiş; iki buçuk sayfasını da daktilo etmişti. Konyalı, Vakfiye'nin tıpkıbasımını ve yaptığı çalışmaları kendi adı ile anılan kütüphaneye bağışlamıştır. İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi, No: 2270.

Not 7. Zira; bazı kaynaklarda 75-90 cm arası, bazılarında ise 57 cm'lik bir uzunluk olarak belirtilmektedir. Fakat Halil İnalıcık'ı esas alacak olursak, 1 Zirâ=67-68 cm'dir. Bkz. İnalıcık (1996, 212).

Not 8. 1 masura; dakikada 4,5 lt. ve günde 6,5 m³ su kapasitesi olup, 3 masura ise 19,5 m³ su hacmidir.

Not 9. 1 evlek; 229,668 m² olup, 7,5 evlek ise 1722,51 m², yani 1,7 dönüm üzeridir.

Not 10. 1 kile; 37 lt. olup, 1.720 kile ise 63,64 m³ veya 63.640 lt. tohum ekilebilecek tarla büyüklüğüdür.

Not 11. Emlâk-ı Hümâyûn-ı Mülûkâne: Pâdişâha ait emlâk.

Not 12. Salavat: Hazreti Muhammed'i anmak, O'na selam göndermektir. Çeşitli salavat cümleleri vardır. Örneğin; Allahumme salî ala seyyidina Muhammedin ve ala alihi ve ve sahbîhi ve sellim, dualardan biri olup anlamı, "Ey Allahım! Efendimiz, büyüğümüz Muhammed'e, evladu iyaline, ashabına salatu selam eyle (rahmet et, selametlik ver)"dir.

Not 13. Cüzhanlık: Kur'an'ın her 20 sayfası 1 cüz olup cüzhanlık, Kur'an'ı 20'şer sayfa şeklinde okuyarak hatim indirme (Kur'an'ın tamamını okuma) işidir.

Not 14. Af dileme duası: Estağfirullah! (Allahım beni affet!).

Not 15. İki Kelime-i şahadet: Eshedu enlâ ilâhe illallah, ve eshеду enne Muhammeden abduhu ve rasûlühü (Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka hiçbir İlâh yoktur, ve yine şahitlik ederim ki Muhammed, O'nun kulu ve elçisidir.) ve Lâ ilâhe illallah, Muhammeden Rasûlüllah (Allah'tan başka hiçbir İlâh yoktur, Muhammed O'nun elçisidir).

Not 16. Telkin vermek, halk arasında "talkım vermek" olarak da bilinmekte olup, kabre konan ölüye, sorgu meleklerine vereceği cevabın söylenmesi, yani bir anlamda kopya verilmesidir.

Not 17. Naat: Hz. Peygamber'i övmek, ona duyulan saygı, sevgi ve şevki dile getirmek, ondan şefaet dilemek gibi amaçlarla yazılan manzumeler için kullanılır. Bunların nazım şekilleri çeşitlidir: Gazel, kaside, mesnevî, terki-i bend, terci-i bend, müstezad vs. olabilir. Beyitler veya dörtlüklerle yazılabilir; beyit sayısı 6-7'den, yüzlerce beyte kadar değişir. Naathanlık, bir görevlinin, Hz. Peygamber'i övücü şiirleri camide sürekli okuması ve Gureba Hastanesi Camisinde olduğu gibi, bu işten belirli bir ücret almasıdır. Naathan için bkz. Ayverdi (2011b, 2311): "Tekkelerde ve büyük camilerde na'at okuyan kimse."

Not 18. Temcid için bkz. Sezikli (2011, 410-411): "Minarelerde ezandan ayrı olarak Allah'a yapılan dua, tazarru ve münacatlar hakkında kullanılır. Üç aylarda, Receb'in ilk gecesiyle başlayıp Ramazan'ın teravîh kılınan ilk gecesine kadar yatsı namazının ardından, Ramazan'da ise sahurdan sonra müezzinler tarafından halkın iştirakiyle minareden okunurdu. Temcîd, sahur vaktinde okunduğundan, halk arasında 'sahur' manasına da gelir. Kandil ve Kadir gecelerinde temcîde çıkanların sayısı artar, temcîd okunurken minarenin altında toplanan insanlar, okunan temcîd hakkında yorumlar yaparak âdeta bir mûsiki meclisi oluşturlardı. Bazan temcîd, ilâhi ve naatlarla uzatılabilirdi."

Not 19. Salâ için bkz. Ayverdi (2011c, 2685): "Cuma ezanından önce, ramazanlarda sahurdan sonra ve pek çok yerde bir kimsenin ölümünü haber vermek üzere minarelerde belli bir usûle göre okunan, Hz. Muhammed'e övgü ve dua mahiyetindeki salâvât-ı şerîfe.

Not 20. Devirhan için bkz. Ayverdi (2011a, 701): "Bir vakıfta devamlı olarak Kur'an okumak ve hatim indirmekle görevli kimse."

Not 21. Sülûkçü: Hastalara sülûk vurarak/yapıştırarak zararlı/pis kanı almayı kendine meslek edinmiş hastane görevlisi.